

ЗНАЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Для забезпечення сталого розвитку гірських територій сьогодні великої актуальності набувають питання планування та прогнозування їх стійкого і збалансованого розвитку [1]. Слід зазначити, що розробка планів сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону є, насамперед, процесом погодження і встановлення основних цілей з врахуванням чинників внутрішнього і зовнішнього середовища. Це вимагало враховувати наявні у гірських територіях цього регіону природний, економічний і трудовий потенціали, їх історичні та географічні особливості. Плани сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону з врахуванням світового досвіду [2] мали бути спрямовані на забезпечення оптимального використання наявних природних, рекреаційних ресурсів і формування ефективної соціально-економічної системи ринкового типу.

Розробка планів сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону включала п'ять послідовних етапів: від з'ясування базового ресурсного потенціалу цих територій, на основі проведених соціальних та економічних перетворень, до визначення механізмів та інструментаріїв реалізації завдань їх сталого розвитку. Враховуючи те, що розробка планів сталого розвитку гірських територій не є відокремленою ланкою діяльності місцевої влади, таке планування вимагало у процесі їх підготовки оптимізації взаємодії місцевої влади, суб'єктів господарювання та населення цих територій.

У процесі розробки програм сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону були використані аналітичні і розрахункові матеріали функціональних відділів та управлінь місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, науково-дослідних і проектних організацій, вищих навчальних закладів, результати опитування громадян тощо. Значну допомогу у розробці планів сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону надали науковці відділу екології та ресурсозбереження Інституту регіональних досліджень НАН України у Львові. За їх участю було розроблено пакет документів, що визначали пріоритетні напрями дій для реалізації сталого розвитку цих територій. Це проект "Моніторингу соціально-економічних та екологічних процесів у гірських районах Українських Карпат та обґрунтування

перспективних напрямів їх сталого розвитку”, “Методика розрахунку ряду інтегральних показників”, за допомогою яких здійснювалась оцінка таких складових соціально-економічного стану цих територій, як “умови проживання”, “економічний стан”, “підприємницька діяльність” тощо [3].

Аналіз реальної соціально-економічної ситуації в гірських територіях Карпатського регіону дав можливість на початках розробки планів їх сталого розвитку виявити найважливіші тенденції, недоліки та диспропорції у функціонуванні наявного соціально-економічного комплексу, реформуванні економічних відносин; соціального стану місцевого населення та екологічної ситуації. Головна увага була приділена аналізу тих процесів, які негативно позначаються на ефективності виробництва у провідних галузях економіки гірських територій (лісова і деревообробна промисловість, сільське господарство, будівництво і розвиток транспортної мережі, гірський туризм і рекреаційний комплекс) та призводять до падіння життєвого рівня населення.

Зокрема було виявлено, що має місце значне відставання гірських районів у розвитку місцевої промисловості. Так, за рівнем реалізованої продукції промисловості у розрахунку на одну особу, більшість гірських районів відстають від загальнодержавного рівня у десятки разів, а Турківський район Львівської області - більш ніж у тисячу разів. Суттєвим виявилось також відставання гірських районів і від відповідних середніх обласних показників [4].

Особливим недоліком господарювання у *лісах* гірських територій Карпатського регіону було те, що при розробці питань ведення лісового господарства не враховувався вплив заходів (у першу чергу – рубок) на їх екологічне становище. Не проводилась екологічна експертиза крупно масштабних рубок. Інтенсивне лісокористування протягом ХІХ та особливо ХХ століть спричинили диспропорції у складі, віковій та просторовій структурі лісів гірського регіону, а також призвели до виникнення багатьох проблем різного роду [5].

Принципове значення для розробки планів сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону мав аналіз стану їх *сільського господарства* та ролі *особистих підсобних та фермерських господарств*. Незважаючи на те, що в гірських територіях Карпат кількість особистих підсобних і фермерських господарств зростала, проте вони так і не набули суттєвого впливу на їх економічний стан. Інтенсивність виробництва особистих підсобних і фермерських господарств залишалась досить низькою. Були проаналізовані проблеми їх функціонування та причини незначного збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції. Всебічний аналіз стану розвитку цих господарств засвідчив, що він залежав від трьох головних чинників, а саме:

слабкої матеріально-технічної бази внаслідок недостатності і важкодоступності стартового капіталу; диспаритету в цінах на продукцію сільського господарства і засоби її виробництва; податкового пресу, далекого від господарсько-економічних реалій та фінансового стану аграрного сектору економіки всіх областей Карпатського регіону [6]. Саме сукупною негативною дією цих трьох факторів зумовлювалась надто низька ефективність функціонування особистих підсобних і фермерських господарств. Тому в програмах сталого розвитку гірських територій важливо було визначити цілі, шляхи та механізми підвищення ефективності діяльності цих господарств.

Одна з ключових проблем, яка мала лягти в основу розробки планів сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону полягала у необхідності вдосконалення існуючої та розвитку їх справжньої *транспортної* мережі. Існує десятки гірських сіл, до яких ще ніколи не було прокладено асфальтової дороги. А асфальтівки місцевого значення, які у цих районах були збудовані раніше, здебільшого, перебували у жахливому стані. Позначилися на їхньому стані значною мірою і паводки, які в останні десятиріччя спричинили значні руйнування транспортних шляхів. Оскільки паводковий характер поведінки річок є типовим для всього Карпатського регіону, тому в процесі розробки програм сталого розвитку гірських територій питання будівництва і утримання шляхів необхідно було обов'язково враховувати. У програмах важливо було обґрунтувати завдання щодо будівництва таких шляхів, які в сучасному розумінні мали вести до найвіддаленіших поселень, до місць створення і розвитку перспективних об'єктів господарювання. Тільки у разі створення повноцінної транспортної мережі можна було вести мову про справді сталий розвиток гірських територій Карпат.

Добре відомо, що як вид економічної діяльності, дедалі важливіше місце в житті гірських територій Карпатського регіону посідає *туризм*. Розвиток туризму, у тому числі агротуризму, мав стати вагомим чинником зростання зайнятості населення, особливо в гірській місцевості. Але в цілому їх туристична база є ще відносно слаборозвинутою і потребує значного вдосконалення, підготовки відповідних спеціалістів та рекламної підтримки [7].

Проведений аналіз дозволив виявити головні причини негативних процесів, які сповільняли сталий розвиток гірських територій Карпатського регіону. На його підставі у планах сталого розвитку гірських територій були визначені конкретні завдання та можливості їх усунення. Як провідний та найбільш ефективний розглядався розвиток *рекреаційної сфери*. Рекреація повинна була поступово посісти вагоме місце в структурі соціально-економічного комплексу гірських територій [8]. Але одночасно слід було

зважити на те, як зменшити вплив рекреаційної діяльності на стан природного середовища цих територій.

Дуже важливо, щоб програми сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону містили секторальні плани дій, напрями та завдання щодо їх узгодження в контексті нормативно-правової бази України, зобов'язань перед світовим співтовариством та чинних підпрограм запровадження сталого розвитку, а також систему інформаційного забезпечення управління та співпраці з усіма зацікавленими суб'єктами здійснення державної гірської політики в регіоні [9]

Планування сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону як процес потребує вдосконалення та перегляду методичних, теоретичних і практичних підходів з урахуванням необхідності забезпечення майбутнього розвитку трансформаційної економіки регіону і загалом всієї України [10]. В основу цього планування має бути покладений програмно-цільовий принцип з виділенням головних проблемних завдань, які слід вирішуватися спільно, та концентрованим переліком етапів їх реалізації.

Проведений аналіз ролі планів у реалізації сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону свідчить, що вони можуть ефективними лише тоді, коли будуть включати оптимальну систему інструментів реалізації гірської політики, які у кожному конкретному випадку повинні визначатися не у результаті випадкового вибору, а наслідком їх ретельного наукового обґрунтування.

Література

1. Голубець М.А. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / М.А.Голубець. – Львів: Поллі, 2007. – 288 с.; Шевчук Л. Просторовий розвиток регіонів України: теоретичні проблеми і практичні завдання / Л.Шевчук, Я.Шевчук, С.Щеглюк // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 17-19.
2. Криштанович С.В. Основні напрямки гірської політики країн ЄС: досвід для України / С.В.Криштанович // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2011. – Вип. 4 (35). – С. 475 – 482.
3. Програма співробітництва Західного наукового центру Національної академії наук України. – Львів, 2007. – 20 с.
4. Бугай В. Проблеми та шляхи вдосконалення державної політики розвитку гірських територій / В.Бугай, С.Мельничук // Світ фінансів. –2009. –Вип.1 (18). – С. 163.
5. Шурик М.В. Еколого-економічні засади організації лісового сектора економіки в Карпатському макро регіоні / М.В.Шурик // Науково-інформаційний вісн. Івано-Франківського ун-ту права ім. Короля Данила Галицького. – 2011. – № 3. – С. 98-105.
6. Бойко Є. Оцінка сучасного стану розвитку сільських територій Карпатського регіону / Є.Бойко, Х.Притула // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 33-36.
7. Кицяк В.Ф. Розвиток сфери туризму в контексті стратегії економічної політики регіону / В.Ф.Кицяк // Вісн. ДІТБ. – 2006. – № 10. – С. 112-117.
8. Стеченко Д.М. Наукові аспекти економічної діагностики природно-рекреаційного потенціалу регіону / Д.М.Стеченко, І.В.Безуглий // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 1. – С. 136-139.